

The Price of Inequality

Joseph E. Stiglitz

London: Penguin, 2013

Anmeldt av Torbjørn L. Knutsen¹ & Ingvild Bjørgo Berg^{2*},

¹Ph.d., professor, NTNU; ²Masterstudent, NTNU

Det postindustrielle samfunnet har revet grunnen bort under gamle politiske skillelinjer. Innvandring har introdusert nye. Digitale medier tærer bort avisene og 'den fjerde statsmakt'. Det er mange faktorer som bidrar til å endre det politiske landskapet i verdens demokratier. For Joseph F. Stiglitz er det én faktor som er viktigere enn de andre: den liberale markedøkonomien. Den har økt forskjeller og endret politikk og partistystemer i både Europa og USA.

Stiglitz, som fikk Nobelprisen i økonomi i 2001, har i flere bøker diskutert den økende ulikheten i vestlige samfunn. I *The Price of Inequality* retter han sitt analytiske blikk mot USA – et land som ifølge ham har en av de mest ulike formuesfordelingene i hele den vestlige verden, hvor den rikeste prosenten av innbyggerne kontrollerer over 90% av verdiskapningen og om lag halvparten av nasjonens verdipapirer. USAs aller rikeste har hatt stor økonomisk fremgang de senere årene, mens vanlige borgere har slitt økonomisk. Middelklassen har skrumpet, mens andelen fattige har økt. Stiglitz peker på to hovedårsaker til denne utviklingen – det frie markedet og 'tilkarring'. Han viser hvordan disse to faktorene har hatt ødeleggende effekter på økonomi og politikk.

Stiglitz har vært inspirert av den britiske økonomen Anthony B. Atkinson – som også har inspirert politikere som Jeremy Corbyn og akademikere som Emmanuel Saez, Thomas Piketty og François Bourguignon. Tildelingen av Nobelprisen i økonomi for 2015 til Angus Deaton sender et klart signal om at de sosiale effektene av ulikhet er et viktig tema i samtidens politiske økonomi.

Stiglitz forsker og underviser på flere universiteter – Yale, Princeton, Stanford, MIT og Oxford. Han har arbeidet for Clinton-administrasjonen, Verdensbanken, Det internasjonale pengefondet og Sosialistinternasjonalen. Han har, som Tony Atkinson, arbeidet med teorier om skattepolitikk, lønnskontroll og inntektsfordeling. Han har, som Thomas Piketty, samlet data som viser at dagens USA har om lag samme ulikhet i befolkningen som før den store depresjonen på 1930-tallet. Stiglitz er enig med Emmanuel Saez i at det er nødvendig å øke skattene for de aller

*Korrespondanse: Ingvild Bjørgo Berg. Email: ingvberg@gmail.com

rikeste for å få kontroll med økende ulikhet og fallende produktivitet i mange vestlige land.

The Price of Inequality er på godt over 400 sider, fordelt på ti lettleste kapitler. Bokens første kapittel beskriver hvordan den økonomiske ulikheten har vokst i USA i løpet av den siste generasjonen. Om lag 30% av USAs befolkning strever med å betale for basisbehov som mat og husly.

De neste to kapitlene drøfter årsakene til ulikhet. Kapittel to viser at ulikheten skjot fart på 1980-tallet, under presidentperioden til Ronald Reagan. De blinker ut to faktorer som drev denne utviklingen: 'rent-seeking' og markedsliberalisme. 'Rent-seeking' – eller tilkarringsvirksomhet – er diskutert i kapittel to. Det fremstilles som en politisk prosess hvor pengemaktens agenter arbeider for at de rike skal få et stadig større stykke av samfunnets økonomiske kake heller enn å arbeide for å øke kakens størrelse. 'Markedsliberalismen' er kritisk drøftet i kapittel tre. Stiglitz gjør det klart at markedsøkonomien ikke innebærer noe fritt marked; markedet er alltid innskrevet i bestemte sosiale institusjoner – normer, regler, lover. Disse er formet av sosiale aktører gjennom politisk virksomhet. Reduksjon av skatter og avviklingen av økonomiske reguleringstiltak er resultater av politisk virksomhet. De resulterer i sin tur i økt sosial ulikhet.

Bokens fjerde kapittel tar ulikhet i nærmere øyesyn. Ulikhet reduserer effektivitet, hemmer produktivitet, bremser vekst, øker fattigdom og reduserer samfunnets stabilitet, skriver Stiglitz. Kapitlene som følger beskriver konsekvensene av ulikhet i større detalj. De viser hvordan politisk makt omfordeles når samfunnets rikeste elite finansierer interessegrupper som arbeider for å forme reglene og lovene som styrer økonomien. De drøfter også hvordan USAs rike elite har klart å få det store flertallet av befolkningen til å tro at samfunnet er langt mer egalitært enn det i virkeligheten er. De aller fleste amerikanere overvurderer dramatisk graden av likhet i samfunnet de bor i, fremholder Stiglitz. De har slett ikke tatt inn over seg endringene som har vasket over USA de siste tiårene. De er ikke klar over at seks personer i Walton-familien (som eier butikkjeden Wal-Mart) disponerer verdier som tilsvarer de samlede ressursene til om lag 100 millioner av USAs fattigste mennesker – at 6 individer disponerer flere verdier enn 30% av USAs befolkning.

I bokens siste kapittel antyder Stiglitz hvordan fremtiden kan se ut for et Amerika hvor den markedsliberale politikken har bidradd til å flytte penger fra bunnen og fra midten av samfunnet og opp til dets rike og mektige elite, hvor noen få er blitt rikere på flertallets bekostning.

Boken gir hard kritikk av USAs markedsliberale økonomi. Den viser at reallønnen har falt jevnt og trutt for de fleste amerikanere, som er verre stilt i dag enn de var for 15, 20 eller 25 år siden. Den viser at økonomisk ulikhet har økt og trukket andre former for ulikhet med seg. Kostbar skolegang gir ulike muligheter til videreutdanning, ulike jobbmuligheter, ulik tilgang til helsetjenester, etc. Økende ulikhet fører også til at tilliten til det politiske systemet forvitrer. Det store flertallet av amerikansk ungdom har mistet interessen for politikk og de er i ferd med å miste troen på systemet. Samfunnets elite har verktøyene, ressursene og insentivene til å

forme politikken på måter som tjener de rikes interesser. Vanlige borgere føler en økende avmakt.

Hvis befolkningens flertall oppfatter det politiske og økonomiske systemet som urettferdig, forvitrer den sosiale kapitalen som holder samfunnet samlet, hevder Stiglitz som fremholder at en av USAs mest karakteristiske fellesforestillinger, 'the American Dream', har gått ut på dato. Tanken om at alle kan jobbe seg oppover fra bunn til topp har alltid vært en legitimerende forestilling i det amerikanske samfunnet. Men nå ligger den i knas. Den sosiale mobiliteten i USA er lavere enn i mange andre land. Den ligger f.eks. langt under landene i Nord-Europa. Stiglitz sier seg enig med sin britiske kollega Richard Wilkinson som i et vittig øyeblikk hevdet at amerikanere som ønsker å realisere den amerikanske drømmen burde flytte til Danmark. Her klarer om lag 75% av de som er født inn i de fattigste 20% av befolkningen å komme seg ut av fattigdom i løpet av voksenlivet. I USA er sjansen for å klatre ut av fattigdom tilnærmet lik null. Her blir de fattigste enda fattigere. Og den lavere middelklasse står i fare for å gli inn i fattigdom.

Dette er bekymringsverdig, for det er viktig for et land å ha en stor og solid middelklasse. Det er den som betaler skatt og finansierer fellesgodene. Det er folk med en rimelig god økonomi som etterspør de masseproduserte varene som tilbys på det frie markedet og som dermed får økonomien til å gå rundt. I USA faller den lavere middelklassens konsumenter fra. Økonomien svekkes. Flere og flere blir fristet til å tilfredsstille sine behov gjennom kriminelle handlinger. I dagens USA ser det ut til at støtte fra velstående foreldre er viktigere for et individs suksess enn hardt arbeid, intellekt og ambisjoner.

Stiglitz oppfatter disse trendene som resultater av elitenes handlinger. Eliten styrer den politiske debatten og fører en skattekutt- og pengepolitikk som er fordelaktig for eliten selv og for bankene. Stiglitz presenterer banksektoren som en viktig pådriver bak den økende ulikheten. Han gir en hard kritikk av bankvesenet og av markedsliberalismens mest doktrinære talspersoner – som han betegner som 'markedsfundamentalister'.

Kritikken kan fremstå som radikal. Men Stiglitz er ikke motstander av kapitalismen. Han er klar på at konkurranse er godt og at en moderne økonomi ikke kan klare seg uten et godt fungerende marked. Men han er tydelig på at dersom markedet skal fungere godt, så må det reguleres. Overlatt til seg selv vil konkurransen undergraves av de rike elitenes tilkarringsvirksomhet. Mange liberale økonomer mener at det ikke er mulig å få både likhet og vekst. Stiglitz er uenig med dem. Han mener at ulikhet ødelegger grunnlaget for vekst.

Siste del av *The Price of Inequality* gir et riss av et politisk program. Stiglitz reiser her et håp om at politiske reformer kan gi USA en fremtid med mindre ulikhet, større økonomisk effektivitet, mer rettferdighet og at flere innbyggere får større muligheter. Reformene hans vil svekke elitens muligheter for å bedrive rent-seeking. De vil utjevne konkurransefortrinn, reformere skatteregler, hjelpe vanlige amerikanere, håndtere utfordringene med globalisering og gjenopprette full sysselsetting. Slike reformer forutsetter imidlertid en aktiv stat. Stiglitz mener at «the government has to

redistribute income, and stop being afraid of taxes against the rich» (Stiglitz 2013: xxii, 71).

The Price of Inequality er en viktig bok. Den representerer en ny venstreside og bidrar til å klargjøre den debatten om ulikhet som har oppstått i mange samfunn etter over 20 år med markedsliberale reformer. Boken gir en kritisk oversikt over USAs sosiale problemer og fremstiller dem som konsekvenser av økonomisk ulikhet. I tillegg foreslår den reformer for land som vil redusere ulikhet og heve evnen til å hevde seg i verdensøkonomiens stadig skarpere konkurranse.

Stiglitz' argumenter er overbevisende og logisk konsistente. Men selv om de er faktabelagt, er empirien ofte anekdotisk og illustrerende. Det er for eksempel et påfallende fravær av statistiske tabeller i boken. Argumentene til Stiglitz ville være mer overbevisende om de var støttet opp av beskrivende statistikk i form av kurver og figurer over historiske trender. I boken *The Spirit Level* (2009) fastslo også Richard Wilkinson og Kate Pickett at det er en sammenheng mellom økonomisk ulikhet og en rekke sosiale dysfunksjoner. De forankret påstandene sine i figurer og tabeller, i motsetning til Stiglitz. Boken hans etterlater en skeptisk leser med flere faktasprsmål. Er det for eksempel riktig at den sosiale ulikheten var mindre på 1950- og 1960-tallet, slik Stiglitz påstår? Og er det virkelig en positiv sammenheng mellom ulikhet og kriminalitet? Viser ikke amerikansk kriminalstatistikk tvert om at alle typer lovbrudd har vært på nedadgående i USA helt siden 1980-tallet – selv om den økonomiske ulikheten utvilsomt har økt?

The Price of Inequality er først og fremst en bok om USA. Men den tar opp temaer som er relevante også for Europa. Etter vel 20 år med markedsliberalisme har det, i kjølvannet av finanskrisen, vært reist stadig mer tvil om hvorvidt liberale slanke- og sparemodeller er løsningen på de mange krisene som Europa står overfor. Diskusjoner om arbeidsplasser, sysselsetting, trygder, ulikhet og rettferdighet har rast en stund. De har stimulert gamle ideer og frembrakt nye idealer. De har flyttet skillelinjer og endret det politiske partilandskapet. I noen land (som Hellas og Spania) har det blitt dannet helt nye partier – ofte med populistiske ledere som lover enkle løsninger på kompliserte problemer. I andre land strides gamle partier om linjevalg og politisk plattform. I USA har både det republikanske og det demokratiske partiet interne stridigheter. I striden hos republikanerne trekkes velgerne mot Donald Trump og hans politikerforaktende og elitefiendtlige populistfløy. I striden hos demokratene trekkes hele partiet mot venstre av Senator Bernie Sanders som, med sine argumenter om USAs urettferdige inntektsfordeling, har seilt opp som en uventet utfordrer i Hilary Clintons presidentnominasjon. Sanders har forresten gitt uttrykk for at han gjerne ser Stiglitz som medlem av sin amerikanske regjering. I Storbritannia har Labours nye partiledelse, med Jeremy Corbyn i spissen, fått både Thomas Piketty og Joseph Stiglitz med blant sine økonomiske rådgivere.